

Tomasz Demidowicz

"Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego" jako "miejscowa" gazeta Cesarstwa 1838-1861

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Historia 56, 17-39

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Instytut Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej

TOMASZ DEMIDOWICZ

„*Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego*” jako „*miejscowa*”
gazeta Cesarstwa 1838–1861

„Gazette Gouvernementale du Royaume de Pologne” en tant que journal
„local” de l’Empire de 1838 à 1861

Badania nad czasopiśmiennictwem, w tym nad prasą Królestwa Polskiego okresu międzypowstaniowego 1831–1863, należy uznać za zadowalające. O dokonaniach w tej problematyce przekonują prace i studia nad poszczególnymi jego gatunkami, w tym nad czasopiśmiennictwem literackim M. Straszewskiej¹, technicznym J. Pazdura², leśnym A. Żabko-Potopowicza³, J. Franke⁴, czy artykuły monograficzne o „Bibliotece Warszawskiej” S. Mękarskiego⁵, o „Tygodniku Ilustrowanym” E. Ihnatowicza⁶, o „Przełądzie Naukowym” A. Kowalskiej i A. Zajączkowskiego⁷. Duże możliwości

¹ M. Straszewska: *Czasopiśmiennictwo literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1863* [w:] *Literatura krajowa w okresie romantyzmu 1831–1863*, t. II, Warszawa 1988, s. 135–157.

² J. Pazdur: *Polskie czasopiśmiennictwo techniczne do ok. 1870 r.*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.

³ A. Żabko-Potopowicz: *Polskie piśmiennictwo leśne w Królestwie Polskim w okresie kształtowania się kapitalizmu 1815–1865*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1963, R. XI, nr 2, s. 253–378.

⁴ J. Franke, *Polska prasa kobieca w latach 1820–1918*, Warszawa 2000.

⁵ S. Mękarski, *O genezie „Biblioteki Warszawskiej” i jej charakterze w latach 1841–1863*, „Pamiętnik Literacki”, t. XXVI, 1925, s. 484–498.

⁶ E. Ihnatowicz: „*Tygodnik Ilustrowany*” 1859–1886 jako czasopismo integrujące, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” (dalej cyt. KHPP), t. XXVI, nr 2, 1987, s. 5–31.

⁷ A. Kowalska, *W kręgu „Nadwiślanina” i „Przełądu Naukowego*”, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” 1968, z. 55 Filologia; A. Zajączkowski, „*Przełąd Na-*

badawcze natomiast nad prasą codzienną Królestwa Polskiego tego okresu ilustrują opracowania A. Zajączkowskiego⁸ o Henryku Rzewuskim i jego „Dzienniku Warszawskim”, M. Rubiec-Masalskiej⁹ o „Kronice Wiadomości Krajowych i Zagranicznych”, czy obszerna monografia Z. Anculewicza¹⁰ o „Kurierze Warszawskim”.

Niniejsze studium traktuje o „Gazecie Rządowej Królestwa Polskiego”, jedynej z gazet urzędowych Cesarstwa ukazującej się na obszarze Królestwa Polskiego w latach 1838–1861, która jako codzienna gazeta polityczno-informacyjna, redagowana w dwu językach (rosyjskim i polskim), zastąpiła „Dziennik Powszechny” — dotychczasową urzędową gazetę Królestwa Polskiego. Opracowanie to stanowi też próbę odpowiedzi na pytanie, jaką rolę pełniła tego typu gazeta jako ośrodek rozpowszechniania informacji rosyjskich władz zaborczych, narzędzie politycznego oddziaływania i czy możemy traktować tę gazetę jako wiarygodne źródło wiadomości o Królestwie Polskim tamtego czasu.

Autor, doceniając znaczenie opracowań A. Słomkowskiej¹¹ i M. Kallasa¹² o prasie rządowej Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego w latach 1807–1838, dążył do poszerzenia wiedzy o głównym informatorze rządowym Królestwa Polskiego będącym znamieniem polityki unifikacji i rusyfikacji tegoż Królestwa z Cesarstwem prowadzonym przez zaborcę po stłumieniu powstania listopadowego 1830/1831 r. Poprzez ukazanie okoliczności narodzin tej gazety, omówienie kształtu jej zarówno od strony formalno-technicznej, składu redakcji, sposobu finansowania, jak też od strony zawartości treści starał się udowodnić, że była ona jedynie „miejscową” gazetą Cesarstwa.

W opracowaniu autor wykorzystał informacje zawarte w zespołach akt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (KRSW) 1815–1867, akt II i III

ukowy” (*Przyczynek do dziejów pisma*), „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, 1957 (druk 1958), t. VII, s. 139–153.

⁸ A. Zajączkowski: *Henryk Rzewuski i jego „Dziennik Warszawski” 1851–1854*, „Przegląd Nauk Humanistycznych i Społecznych” 1957 (druk 1958), t. VII, s. 206–244.

⁹ M. Rubiec-Masalska: „*Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych*” 1856–1860, KHPP, t. XVII, nr 1, s. 27–41.

¹⁰ A. Anculewicz: *„Kurier Warszawski” w latach 1821–1868*, Olsztyn 1999.

¹¹ A. Słomkowska: *Prasa rządowa Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego 1807–1837*, Warszawa 1969; ead.: *Wojewódzkie dzienniki urzędowe w r. 1832*, „Roczniki Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” (dalej cyt. RHCP) 1969, t. VIII, z. 2, s. 227–235.

¹² M. Kallas: *Bydgoski dziennik departamentowy na tle czasopism Księstwa Warszawskiego*, „Prace Komisji Bydgoskiego Tow. Nauk.” 1969, VI, s. 5–44; id.: „*Gazeta Bydgoska*” z 1810 r., *ibid.* 1970, VII, s. 103–113; id.: *Dzienniki departamentowe w czasach Księstwa Warszawskiego (1808–1815)*, RHCP 1971, t. X, z. 1, s. 5–31; id.: *Krakowski dziennik departamentowy (1812–1815) na tle wydawnictw urzędowych z czasów Księstwa Warszawskiego*, RHCP 1972, t. XI, s. 317–328.

Rady Stanu, a przede wszystkim w zespole protokołów Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego z lat 1837–1861, które znajdują się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie (AGAD).

OKOLICZNOŚCI NARODZIN NOWEJ GAZETY

Po stłumieniu powstania listopadowego 1830/1831 r. władze zaborcze równoległe z likwidacją porządku prawnego ustanowionego przez władze powstańcze oraz zalegalizowaniem ciągłości władzy istniejącej przed 29 listopada 1830 r. zdecydowały o ukazaniu się „Dziennika Powszechnego” z dniem 9 listopada 1832 r. Gazeta ta zastąpiła „Dziennik Powszechny Krajowy”, a decyzją cara Mikołaja I (1825–1855) ze stycznia 1832 r. uznana została za gazetę rządową Królestwa Polskiego, obok wychodzącego w Petersburgu „Tygodnika Petersburskiego”.¹³ Stan taki trwał do połowy lat trzydziestych XIX w. Wzmoczona od połowy tych lat polityka unifikacji, centralizacji i rusyfikacji Królestwa z Cesarstwem zdawała się podpowiadać konieczność dokonania zmiany wychodzącej dotychczas gazety rządowej, będącej wyrazicielem nowych tendencji. Władze po likwidacji wojska polskiego, sejmu, reorganizacji władz naczelnych i centralnych w oparciu o formalny zapis Statutu Organicznego z 14/26 lutego 1832 r., następnie zaś po ustanowieniu oddzielnego Sądu Kryminalnego, zarządzaniu konfiskat majątków uczestników powstania i powołaniu pierwszych donacji w 1835 r. uznały za pilną potrzebę założenia nowej gazety, która równałaby się odebraniu władzom Królestwa dotychczasowego organu prasowego — „Dziennika Powszechnego”. Ze stosowną inicjatywą w 1836 r. wystąpił ówczesny namiestnik Królestwa ks. Iwan F. Paskiewicz (1832–1856). W rozkazie przekazanym do gen. Jewgienija A. Głowina, dyrektora głównego Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego (KRSWDiOP), zwracając uwagę na to, że „Dziennik Powszechny” pozostaje w ręku prywatnym jako gazeta rządowa i jako organ rządu „nieodpowiadający koniecznie potrzebie skutecznego działania na opinię publiczną”, polecił opracowanie koncepcji nowej gazety i przedstawienie projektu do rozpatrzenia. Nakazywał przy tym, aby opracować taką gazetę rządową, która byłaby „pod wpływem rządu na opinię publiczną działającej” oraz by „odznaczała się gruntownością zasad”.¹⁴ Nowa gazeta rządowa miała pozostawić pod bezpośrednim kierunkiem tegoż

¹³ Patrz T. Demidowicz: *Rząd Tymczasowy Królestwa Polskiego 4/16.IX.1831–13/25.III.1832 r.*, „Annales UMCS”, sect. F, vol. XLI/XLII, 5, 1986/1987, s. 107.

¹⁴ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej cyt. AGAD), Rada Administracyjna, t. III, sygn. 142, Protokół 73 (dalej cyt. R. Adm. 142, Prot. 73), R. Adm. Król. Pol. Z 29.VIII/10.IX.1861 r., s. 488–489.

dyrektora głównego komisji, a jej zasadniczym celem miało być „obznajmienie mieszkańców Królestwa z wewnętrznym stanem Cesarstwa”.¹⁵ Nowa gazeta miała więc być organem prasowym rządu o charakterze informacyjno-politycznym i narzędziem ideologicznego oddziaływania na społeczeństwo Królestwa Polskiego.

Projekt nowej gazety, w myśl powyższych dyrektyw, opracowany został w początkach działalności ówczesnego podsekretarza stanu w Radzie Administracyjnej Królestwa Polskiego i Augusta Emanuela Glücksberga. Dodać należy, że wspomniany T. Le Brun wychowany w atmosferze redakcji „Gazety Warszawskiej” był doświadczonym redaktorem tejże gazety w latach 1820–1830.¹⁶ Projekt przedłożony został przez dyrektora głównego KRSW-DiOP pod obrady Rady Administracyjnej — ówczesnego „głównego zarządu” Królestwa Polskiego — w dniu 14 lutego 1837 r. Po wniesieniu kilku poprawek nowa gazeta miała być oficjalnym organem prasowym rządu dla zapoznawania mieszkańców Królestwa Polskiego z przepisami i rozporządzeniami wychodzącymi w Cesarstwie. Zawierała wszelkie postanowienia, ogłoszenia, obwieszczenia administracyjne i sądowe. Projekt zawierał propozycję, aby w związku ze ścisłym połączeniem Królestwa z Cesarstwem „[...] ukierunkować i eksponować serwis informacyjny na wiadomości z Rosji z dziedziny życia politycznego i gospodarczego przez ograniczenie kosztem doniesień zagranicznych z prasy zachodnioeuropejskiej”. Podnosił konieczność uprawiania takiej publicystyki na łamach gazety rządowej, która spełniałaby takie zadania, jak: „[...] działanie na umysły, prostowanie błędnych wyobrażeń innych europejskich dzienników, wszczynanie sporów i dyskusji politycznych, zgoła wstępowanie w szranki polemiki dziennikarskiej”.¹⁷

Jeżeli chodzi o stronę redakcyjną nowej gazety, przewidywano etat rządowy dla redaktora głównego, dwóch podredaktorów, dwóch kancelistów i jednego posługacza. W celu zabezpieczenia zaś strony finansowej gazety proponowano przyznanie stałej dotacji od strony rządu, obok przewidywania wpływów z prenumeraty i dochodów z ogłoszeń. Prezentując projekt nowej gazety rządowej, dyrektor główny KRSWDiOP wystąpił z wnioskiem zobowiązania przez Radę Administracyjną wszystkich władz i urzędów w Królestwie do prenumeraty dziennika oraz konieczności i zachęcania wszystkich urzędników do abonowania „Gazety Rządowej”.¹⁸

¹⁵ AGAD, Rada Administracyjna, t. III, sygn. 142, s. 490–491.

¹⁶ J. Łojek: *Lesznownicy*, KHPP 1991, t. XXX, nr 3–4, s. 28.

¹⁷ AGAD, II Rada Stanu (dalej cyt. II RS), sygn. 27, k. 1–22 względem wychodząc mającej gazety rządowej w Królestwie.

¹⁸ AGAD, II Rada Stanu, sygn. 27, k. 1–22: A. Słomkowska: *Prasa rządowa Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego 1807–1838*, Warszawa 1969, s. 192.

Nowa gazeta rządowa, w myśl projektu, miała być „miejscowym” dziennikiem Cesarstwa ukazującym się w Warszawie pod ścisłą kontrolą i nadzorem „głównego zarządu” Królestwa Polskiego, a bezpośrednio dyrektora głównego KRSWDiOP. Ideą przewodnią jej powstania było dążenie do umocnienia panowania zaborcy poprzez „tłumaczenie” różnymi sposobami swojej polityki. Kształtowanie opinii publicznej miało odbywać się przez selektywny dobór informacji nie przez redakcję gazety, ale administrację zaborcy. Dostarczane były informacje o mądrości i dobroci panującego cara, wielkości imperium i sile armii z jednej strony, z drugiej zaś dążenie do tworzenia wdrożenia stanu normalności w Królestwie Polskim, a nawet ukazywanie tegoż jako kraju szczęśliwego z połączenia z Cesarstwem poprzez kumulowanie na stronach gazety szeregu stosownie dobranych sprawozdań, raportów-informacji dotyczących różnych dziedzin życia Cesarstwa, Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Finlandzkiego. Nowa gazeta rządowa, zgodnie z podjętą po upadku powstania listopadowego 1830/1831 r. polityką „ostatecznej organizacji” Królestwa, miała odpowiadać nowej polityce zaborcy i być jej propagandowym narzędziem. Pretekstem do wcielenia w życie decyzji o powołaniu nowej gazety stał się opublikowany krótki komentarz do redakcji „Dziennika Powszechnego” do przemówienia króla Francji Ludwika Filipa (pióra F. Pietrusińskiego), który władze Królestwa Polskiego uznały za sprzeczny z polityką rządu.¹⁹ Na polecenie namiestnika gen. Józef Rautenstrauch, członek Rady Administracyjnej i II Rady Stanu, stojący m.in. na czele Zarządu Cenzury, decyzją swoją z 23 lutego 1837 r. zawiesił ukazanie się dotychczasowej gazety rządowej — „Dziennika Powszechnego”. Po raz pierwszy o takiej decyzji poinformowana została Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu (KRPiS) w dniu 2 maja 1837 r. przez KRSWDiOP.²⁰ Powiadomienie wszystkich komisji rządowych nie było pozbawione podstaw, gdyż pierwotnie nowa gazeta miała ukazać się z dniem 1 maja 1837 r., zgodnie z postanowieniem Rady Administracyjnej podjętym w lutym 1837 r. Trudności organizacyjne oraz personalne w obsadzie redakcji nowej gazety spowodowały, że termin ukazania się pierwszego numeru musiano przesunąć na początek 1838 r. Ponownie powiadomiono komisje rządowe oraz pozostałe władze centralne i terenowe Królestwa Polskiego skryptem w dniu 6 grudnia 1837 r. o wyjściu pierwszego numeru nowej gazety rządowej z dniem 1 stycznia 1838 r.²¹

¹⁹ Słomkowska: *Prasa rządowa Księstwa...*, s. 18–181.

²⁰ AGAD, Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu (dalej cyt. KRPiS) sygn. 1388, brak paginacji (dalej bp) Korespondencja.

²¹ AGAD, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych (dalej cyt. KRSW), sygn. 6827, k. 9–11, „Gazeta Rządowa” 1828–1840.

Wszystkie trudności związane z ukazaniem się nowej dwujęzycznej gazety rządowej z językiem rosyjskim na pierwszym miejscu mogły świadczyć o pewnym oporze struktur administracyjnych Królestwa, a na pewno obojętności. Duża część urzędników Królestwa, nie mówiąc o grupie wolnych zawodów, doskonale zdawała sobie sprawę, jaką ideę organ miał też spełniać. Pod pretekstem więc kosztów prenumeraty w miarę upływu czasu z jego abonowania.

KSZTAŁT FORMALNO-TECHNICZNY, SKŁAD REDAKCJI I STRONA FINANSOWA GAZETY

Zgodnie z drugą zapowiedzią ukazania się nowej gazety rządowej pod datą 20 grudnia/1 stycznia 1837/1838 r. wyszedł numer 1 dwujęzycznej rosyjsko-polskiej gazety pod nazwą na pierwszym miejscu rosyjską „Официальная Газета Царства Польского”, na drugim zaś miejscu „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego”. Drukowana była na arkuszu o dużych wymiarach 39×26 cm. Winieta gazety była także duża, dwujęzyczna z rosyjskim orłem dwugłowym czarnym i małym polskim orłem, na jego tle z berłem carskim, z napisem nazwy gazety, informacją miejsca wydania gazety — Warszawą i stosowną numeracją oraz podwójną datacją według kalendarza juliańskiego i gregoriańskiego. Składała się z dwu równoległych kolumn w języku rosyjskim i polskim oraz wyraźnie uwypukloną numeracją. Redagowana była w kilku działach zasadniczych, a objętość pojedynczego egzemplarza wahała się od 6 do 10 stron. Otwierał gazetę dział *Wnutriennyye Izwiestia* (Wiadomości Krajowe), w którym na czołowym miejscu drukowano ukazy i rozkazy carskie, następnie decyzje rady państwa i senatu Cesarstwa, a na trzecim miejscu rozkazy i decyzje różnych ministrów Cesarstwa dotyczące w pierwszym rzędzie Królestwa Polskiego, a także W. Ks. Finlandzkiego i innych terytoriów Cesarstwa, w tym decyzje Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów Rządzącego Senatu, Heraldii Królestwa Polskiego. Dopiero w dalszej kolejności drukowano różnorodne informacje na temat funkcjonowania władz zarówno w Cesarstwie, jak i w Królestwie. Dział był pełen informacji o ośrodkach przemysłowych i miastach Cesarstwa, informacji na temat porad wojskowych, scen z życia dworu petersburskiego, mianowań, decyzji wojskowych i cywilnych Królestwa i Cesarstwa. Znaleźć tam też można szereg tekstów i informacji dotyczących między innymi W. Ks. Finlandzkiego, Kraju Zakaukaskiego z jednej strony, a z drugiej dane o funkcjonowaniu Petersburskiej Cesarskiej Akademii Nauk, różnych towarzystw istniejących na obszarze Cesarstwa, a nawet szereg not biograficznych. W dziale tym w formie podrozdziału drukowano w sposób niesystematyczny informacje zatytułowane: *Statystyka. Przemysł. Handel*, gdzie zamieszczano różno-

rodne wiadomości z życia Cesarstwa i Królestwa. Charakterystyczne było drukowanie w tym dziale, tuż za tekstami ukazów czy postanowień władz centralnych cesarstwa, pełnych tekstów traktatów handlowych, handlowo-nawigacyjnych, czy konwencji pocztowych i celnych zawartych przez Cesarstwo Rosyjskie z innymi państwami. Charakter tego działu był utrzymany bez zasadniczych zmian do początków lat pięćdziesiątych. Od 1853 r. wprowadzono dział pod nazwą: *Rozkazy do Zarządu Cywilnego Królestwa*, które były rozkazami carskimi i namiestnika w pierwszej kolejności dotyczącymi awansów urzędników wyższych w służbie cywilnej Królestwa, następnie podobnych decyzji Rady Administracyjnej dotyczących urzędników niższych, zgodnie z ustawą o służbie cywilnej z 1836 r., wreszcie stosownych decyzji w sprawach kadrowych komisji rządowych i zarządów wydzielonych Królestwa. Dział ten występował pod względem hierarchii ważności na drugim miejscu po rozkazach, ukazach carskich i innych decyzjach naczelnych władz Cesarstwa. Drugi zasadniczy dział stanowiły: *Informacje Izwiestia* (Wiadomości Zagraniczne). Zamieszczano tam serwis informacyjny o wydarzeniach zagranicznych z różnych stolic europejskich, na który składały się przeważnie informacje z życia polityczno-towarzyskiego dworów królewskich i rządów w Europie Zachodniej. Często zamieszczano materiał, który stanowił przedruk mów głów koronowanych i polityków na posiedzeniach parlamentów swoich krajów. Nie brakowało informacji o odbywanych przez dyplomatów rosyjskich i dyplomatów Europy Zachodniej podróżach. Dział: „Wiadomości Zagraniczne” redagowano na podstawie przedruków z gazet francuskich: „Monitor”, „Nord”, „Journal des Débats”, „France”, gazet angielskich: „Observer”, „The Times”, „Morning Post”, „Morning Chronicle Daily News”, „Standard”, „Manchester Journal”, „Court Journal”; gazet pruskich, m.in.: „Allgemeine Preussische Zeitung”; czy rosyjskich: „Ruskij Inwalid”, „Siewiernaja Pczieża”, „Żurnal de St. Peterburg”, „Gazeta Moskowskaja”. Innym źródłem informacji były dane zbierane na podstawie doniesień oraz depeche z różnych stolic europejskich dostarczane m.in. przez pruską „Kon. Pr. St. Anz.” czy belgijską „Independance Belge”.

Trzecim zasadniczym działem „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” był dział zatytułowany *Objawlenija sudiebnych i administracjonnych wlostiej* (Obwieszczenia sądowe i administracyjne). Znajdowało się w nim kilka rubryk, w których spotykamy różnorodne informacje. Pod pierwszą z nich, zatytułowaną: „zawiadomienia”, podawane były do wiadomości publicznej różnej treści ogłoszenia i informacje różnych instytucji i osób prywatnych. W kolejnej rubryce z tytułem: *Ogłoszenia o licytacjach i sprzedażach* redakcja zamieszczała różnorodne informacje różnych instytucji i podmiotów gospodarczych Królestwa Polskiego o zarządzonych licytacjach i sprzedażach

dóbr ziemskich, rządowych lub pod zarządem skarbu będących, ogłaszane na zlecenie Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, Banku Polskiego. Zamieszczane były też podobne ogłoszenia o planowanej sprzedaży, zarządzanych licytacjach i dzierżawie dóbr ziemskich prywatnych na zlecenie poszczególnych dyrekcji szczegółowych Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Znajdujemy w tym dziale szereg ogłoszeń różnych instytucji gospodarczych, finansowych, rządów centralnych, w tym Banku Polskiego, Komitetu Drogi Żelaznej, Zarządu Poczty, Magistratu m. Warszawy czy rządów gubernialnych na wykonanie różnorodnych prac, dzierżawę dochodów konsumpcyjnych, licytacje na dostarczanie opału czy prowiantu dla stacjonujących oddziałów armii rosyjskiej w Królestwie. Pisarze hipoteczni dawali ogłoszenia o spadkach i darowiznach. Inny rodzaj ogłoszeń znaleźć można było w rubryce: *Ogłoszenia sądowe* sygnowane przez sądy policji prostej i poprawczej oraz rubryce: *Listy gończe* ogłaszane przez sądy policji poprawczej. Jeszcze inną formą ogłoszeń były tzw.: *Zapozytywy edyktalne*, w których podawano informacje o zaginionych osobach. Zamieszczane były także, choć niesystematycznie rubryki: *Obwieszczenia hipoteczne* i *Ostrzeżenia*. Pierwszy rodzaj ogłoszeń dawały sądy pokoju, trybunały cywilne istniejące na obszarze Królestwa, natomiast drugi rodzaj ogłoszeń sygnowali patronowie ustanowieni przy trybunałach cywilnych. W dziale: *Obwieszczenia sądowe i administracyjne*, w każdą środę i sobotę każdego tygodnia „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” zamieszczała aktualne kursy na giełdzie warszawskiej, tabele wygranych Loterii Klasycznej w Królestwie, obowiązujące taksy cen na artykuły żywnościowe, (te ostatnie ogłaszane raz w miesiącu przez specjalną komisję). Redakcja Gazety w dziale tym zamieszczała informacje o notowaniu kursów walut, papierów wartościowych na ówczesnych najważniejszych giełdach europejskich (w tym londyńskiej i amsterdamskiej) oraz kurs listów zastawnych i obligów Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. Całość „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” zamykały dwa jeszcze inne działy: pierwszy z tytułem *Obwieszczenia sądowe* oraz drugi *Doniesienia prywatne* (Czastnyje Izwiestia). Oba działy drukowano przeważnie tylko w języku polskim, a jeżeli w obu językach, to w tym przypadku język rosyjski był na drugim miejscu. Zamieszczano w nich różnego rodzaju ogłoszenia sądów o wyrokach w procesach prywatnych majątkowych, informacje, doniesienia, reklamy opłacane przez osoby fizyczne, instytucje społeczne i gospodarcze w tym ubezpieczeniowe. Zasadnicze działy gazety uzupełniał ukazujący się niesystematycznie od stycznia 1838 r. dział pod nazwą: *Rozmaitości*.²² Drukowany tylko w języku polskim

²² „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” (dalej cyt. GRKP), nr 21 z 14/26.I.1838 r., s. 18–19.

dział ten miał różną objętość; zamieszczano w nim teksty o bardzo różnorodnej treści. Przeważały, obok doniesień i krótkich serwisów o repertuarze teatrów warszawskich, przedruki z gazet rosyjskich artykułów, między innymi *Wewnętrzna organizacja Rosji za panowania Piotra Wielkiego; Bursztyn znajdujący ponad Dniestrem w Kraju Noworosyjskim*. Każdorazowo na druk nowego numeru gazety formalnie udzielana była zgoda cenzora, początkowo Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego, a w latach pięćdziesiątych i na początku lat sześćdziesiątych Antoniego Funkensteina. Ogółem w ciągu 25 lat wyszły 6854 numery tej gazety. Częstotliwość ukazywania się gazety w latach 1838–1861 ukazuje zestawienie:

Lata	Liczba numerów	Lata	Liczba numerów	Lata	Liczba numerów
1838	291	1846	287	1854	287
1839	289	1847	289	1855	289
1840	289	1848	289	1856	292
1841	289	1849	288	1857	287
1842	286	1850	289	1858	288
1843	286	1851	209	1859	289
1844	292	1852	209	1860	286
1845	288	1853	287	1861	217

Odrębnym postanowieniem z 19 XI/1 XII 1840 r. Rada Administracyjna, „pragnąc przynieść ulgę” nowemu redaktorowi, ściśle sprecyzowała obowiązki tegoż jako „głównego redaktora”. Po pierwsze, zobowiązany został „rozciągnąć główny nadzór nad wydawaniem pisma”, nad pracą redakcji i wewnętrzną organizacją redakcji. Po drugie zobowiązany został „czuwać bezpośrednio nad częścią rządową gazety”, w tym pilnować regularnego i dokładnego przesyłania do redakcji z Kancelarii Rady Administracyjnej tekstów ukazów, postanowień rady przeznaczonych do ogłoszenia. Po trzecie miał zajmować się redakcją „wszystkich rządowych artykułów” zamieszczanych w gazecie na polecenie Rady bądź namiestnika Królestwa Polskiego (art 1 Postanowienia).²³ Do pomocy redaktora głównego Rada Administracyjna desygnowała oddzielnego urzędnika jako starszego redaktora. W pierwszym rządzie wspomniany redaktor zobowiązany został do sprawowania nadzoru nad częścią „nieurzędową gazety”, postrzegania „regularności służby”, sprawowania dozoru nad korespondencją, stroną ekonomiczną gazety i sprawowania bieżącej kontroli nad pracą redakcji według wskazówek redaktora głównego (art 2). Nowy redaktor główny decyzją Rady Administracyjnej z 21 IX/3 X 1837 r. otrzymał dodatek do dotychczasowej płacy w wysokości 12 tys. złp. rocznie *ad personam*, licząc od dnia 19 IX/1 X 1837 r.

²³ AGAD, KRSW, sygn. 6827, k.12, „Gazeta Rządowa...”.

Przyznana suma miała być od 1842 r. regulowana ze stałego zasiłku rządu przeznaczonego na wydawanie tej gazety. Po upływie zaś tego okresu kwota miała być przyjęta na etat Rady Administracyjnej (art. 3). Wysokość płacy powołanego starszego redaktora gazety Rada Administracyjna skierowała do wszystkich komisji rządowych (art. 5).²⁴

Funkcję starszego redaktora objął Norbert Alfons Kumelski, jeden z dotychczasowych redaktorów gazety, będący zarazem sekretarzem i tłumaczem w Komisji Rządowej Sprawiedliwości. Sprawujący funkcję *de facto* redaktora starszego przy powstaniu tej gazety przez cały 1837 r. A. F. Glücksberg (1804–1881), wydawca i księgarz warszawski pozostał jednym z redaktorów gazety, łącząc tę funkcję ze stanowiskiem pomocnika stołu w wydziale administracyjnym Okręgu Naukowego Warszawskiego z płacą dodatkową w wysokości 2 tys. złp. rocznie. Inny redaktor, Stanisław Drahol, pełniący funkcję rady przy Trybunale Handlowym w Warszawie otrzymał tytułem pracy w gazecie podwyżkę płacy o 1 tys. złp. rocznie z dniem 1 stycznia 1841 r.²⁵ Skład redakcji „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” ustabilizowany w początkach lat czterdziestych XIX w. uzupełniali w roli redaktorów Karol Szuszkowski i Mikołaj Panowski. Sekretarzem i kasjerem w jednej osobie był Wincenty Dąbrowski, będący sekretarzem i archiwistą w kancelarii początkowo II Rady Stanu, a następnie Ogólnego Zebrania Warszawskich Departamentów. Skład uzupełniali: Stanisław Dekuciński pełniący funkcję buchaltera oraz Józef Paszkowski archiwista i dziennikarz, którego od 1845 r. zastąpił Władysław Wenda, późniejszy podsekretarz Rady Administracyjnej.²⁶ Od 1850 r. z grona redaktorów ubył K. Szuszkowski, którego zastąpił Władysław Janczewski, a następnie M. Panowski. W pierwszej połowie lat pięćdziesiątych skład redakcji gazety reprezentowali T. K. Le Brun — redaktor główny, A. Kumelski, S. Drahol, W. Janczewski — redaktorzy. Kasjerem i redaktorem do 1854 r. w jednej osobie był S. Dekuciński, którego zastąpił Hipolit Rubiszewski, buchalterem był J. Paszkowski, a archiwistą i dziennikarzem Ludwik Różański.²⁷

W końcu lat pięćdziesiątych nastąpiła zmiana na stanowisku redaktora głównego. Na skutek śmierci T. K. Le Bruna 27 II/11 III 1857 r., kawalera

²⁴ AGAD, KRSW, sygn. 6827, k. 12–13.

²⁵ AGAD, R.Adm. I-60. Prot. 11 R.Adm. Król.Pol. Z 7/19 II 1841 r., s. 498–501.

²⁶ *Rocznik Urzędowy obejmujący spis naczelnych władz Cesarstwa oraz wszystkich władz i urzędników Królestwa Polskiego z lat 1850–1854*, R. 1850, s. 225, R. 1851, s. 293–295, R. 1853, s. 311.

²⁷ *Kalendarzyk polityczny wydany za zgodą rządu przez F. Radziszewskiego za lata 1841–1849*, Warszawa 1840–1848, R. 1841, s. 120, R.1845, R. 1846, s. 160, R. 1847, s. 160, R. 1848, s. 161, R. 1849, s. 161.

Orderów Św. Włodzimierza I klasy, Św. Anny I klasy, Św. Stanisława I klasy, redaktorem głównym i podsekretarzem stanu w Radzie Administracyjnej z dniem 2/14.III.1857 r. został Jan Karnicki z płacą dodatkową *ad personam* w wysokości 1350 rubli srebrnych (dalej rs).²⁸ Nowy redaktor gazety był absolwentem Uniwersytetu Warszawskiego, od 1835 r. członkiem Komisji Przygotowawczej do Rewizji Ułożenia Praw, członkiem Komisji Rządowej Sprawiedliwości, a od 1854 r. członkiem IX Departamentu Rządzącego Senatu i należał do najbliższych współpracowników gen. Michaiła Górczakowa, ówczesnego namiestnika Królestwa Polskiego. W redagowaniu gazety, w odróżnieniu od poprzednika, jednakże nie miał żadnego doświadczenia.²⁹ Nowym pomocnikiem redaktora głównego, mianowanym w okresie liberalizacji życia w Królestwie Polskim został Oskar Stanisławski, referent w kancelarii Rady Administracyjnej z płacą dodatkową *ad personam* w wysokości 450 rs. W końcu lat pięćdziesiątych i na początku sześćdziesiątych skład redakcji „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” stanowili: J. Karnicki — redaktor główny, O. Stanisławski — pomocnik redaktora głównego, S. Drahol i W. Janczewski — redaktorzy, Eugeniusz Wojewódzki — redaktor korektur, którego wkrótce zastąpił Aleksander Ćwierciakiewicz, H. Rubiszewski — kasjer redakcji, Ludwik Różański — buchalter, Karol Olszewski — sekretarz, Kazimierz Czerkawski — dziennikarz-archiwista.

Wszyscy członkowie redakcji łączyli pracę tę z pracą w różnych strukturach administracji Królestwa, m.in. K. Olszewski był rządcą Pałacu Namiestnikowskiego, a K. Czerkawski kancelistą w Radzie Administracyjnej.³⁰

Istotną sprawą dla nowej gazety rządowej było zapewnienie trwałych podstaw finansowania poprzez zapewnienie stałych odbiorców oraz stałe i elastyczne dotowanie ze strony rządu. Bardzo ważną sprawą było też zapewnienie „Gazecie Rządowej...” pierwszeństwa druku informacji rządowych przed innymi gazetami. Pierwotnie cena jednego egzemplarza gazety planowana była w prenumeracie w wysokości 8 złp., natomiast koszt pojedynczego numeru 10 gr. Za ogłoszenia zarówno władz rządowych, jak i osób prywatnych pobierana była opłata określona postanowieniem Rady Administracyjnej z 2 grudnia 1828 r. Wszystkie pisma nadsyłane pocztą miały być frankowane i takie tylko redakcja przyjmowała. Wszyscy prenumerato-

²⁸ AGAD, R. Adm. III-126, Prot. 47, R. Adm. Król. Pol. z 28 VI/10VII 1847 r., s. 40–41; GRKP, nr 55 z 27.II/11.III.1857 r., s. 321.

²⁹ I. Koberdowa: *Karnicki Jan (1813–1879)* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XII, Wrocław 1966–1967, s. 67–68.

³⁰ AGAD, R. Adm. III-94, Prot. 49, R. Adm. Król. Pol. z 19/31.VII.1949 r., s. 237–238; AGAD, R. Adm. II-131, Prot. 39, R. Adm. Król. Pol. z 26.VI.1859 r., s. 589–590; *Rocznik Urzędowy obejmujący...* R. 1859, s. 265, R. 1860, s. 262–263.

rzy mogli otrzymywać gazetę do miejsca zamieszkania za opłatą miesięczną 10 groszy od 1 egzemplarza.³¹

Zasadę przesyłania obwieszczeń precyzowało postanowienie Rady Administracyjnej z 12/24 XI 1838 r. W myśl zapisu tegoż za każdy wiersz przesyłany do redakcji do publicznego jednokrotnego ogłoszenia określano opłatę w wysokości 4 kopiejek, tj. 8 groszy, do ogłoszenia dwukrotnego odpowiednio 6 kop., czyli 12 groszy, a ogłoszenia trzykrotnego 8 kop., czyli 16 groszy. Po ogłoszeniu trzykrotnym, każde następne uważano za początkowe. Każdy wiersz liczyć miał przeciętnie 30 liter, z tym że tytuły, podpisy i daty liczono jako cały wiersz. W ten sposób przygotowane teksty do ogłoszenia przesyłane mogły być do redakcji po frankowaniu. Za ogłoszenie jednego aż do 11 wierszy liczono za 12 wierszy. Każdy ogłaszający się, jeżeli chciał otrzymać egzemplarz gazety, zobowiązany był dodatkowo do wniesienia opłaty w wysokości 5 kopiejek czyli 10 gr za każdy egzemplarz. Początkowo do prenumeraty „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” zgłosiły się 2122 podmioty, zarówno instytucje, jak i osoby prywatne, ale wkrótce liczba tychże zmniejszyła się do 1025.³² Szacowana stawka rocznej prenumeraty określona została na 32 złp. Rocznie okazała się niewystarczająca z powodu także zwiększenia objętości gazety do 4 arkuszy wydawniczych. Redakcja gazety przez pierwsze trzy kwartały wyczerpała roczną dotację. Zmusiło to redaktora głównego do wystąpienia z wnioskiem o dodatkowe dofinansowanie gazety w wysokości 10 tys. złp. Sprawujący nadzór nad „Gazetą” ówczesny dyrektor główny KRSWDiOP gen. Sergiusz Pawłowicz Szipow, na forum Rady Administracyjnej wystąpił z kilkoma wnioskami, łącznie z podniesieniem wysokości prenumeraty na 1839 r. jednego egzemplarza gazety rocznie do wysokości 40 złp. Rada Administracyjna na posiedzeniu swoim w listopadzie 1838 r. postanowiła wyasygnować 10 tys. złp. ze swojego funduszu rezerwowego. Zobowiązała KRPiS do podjęcia kroków w celu ściągnięcia zaległych sum za ogłoszenia w wysokości 9703 złp. i 20 gr. Ponownie zaleciła obowiązkową prenumeratę „Gazety Rządowej...” przez czynnych urzędników w Królestwie. Potwierdziła wniosek utrzymujący prawo pierwszeństwa tej gazety w druku ogłoszeń urzędowych i przestrzegania tego prawa przez Komitet Cenzury. Zgodziła się na zwiększenie opłaty od każdego wiersza tekstu ogłoszeń z dotychczasowych 5 do 8 groszy i z 10 do 16 groszy. Wreszcie wyraziła zgodę na zwolnienie gazety od opłaty portorii na 1839 r.³³

³¹ GRKP nr 2 z 21 XII/2 I 1837/1838 r., s. 12; nr 4 z 23 XII/4 I 1837/1838 r., s. 20.

³² AGAD, R. Adm. IV-51, Prot. 77, R. Adm. Król. Pol. z 12/24.XI.1838 r., s. 226–228; Z. Anculewicz: *Rozwój prenumerat gazet i czasopism w Królestwie Polskim w latach 1815–1854*, KHPP, t. XXVI, s. 17.

³³ AGAD, R. Adm. IV-51, Prot. 77 R. Adm. Król. Pol. z 12/24.XI.1838 r., s. 229–232.

Na początku 1839 r. z drugiej strony decyzją tejże Rady Administracyjnej powiększony został etat redakcji z sumy 36 600 złp. do 38 000 złp. Wywołane to zostało powstaniem nowych stanowisk w składzie redakcji „Gazety”: buchaltera z płacą 2 tys. złp. rocznie i dziennikarza z płacą 1800 złp.³⁴ W końcu 1839 r., dążąc do ustabilizowania sytuacji finansowej gazety Rada Administracyjna postanowiła zwolnić gazetę od opłaty porto na okres trzech lat. Ponadto ponowiła w stosunku do podległych komisji rządowych, rządów gubernianych, przypomnienie o obowiązku prenumeraty tej gazety przez urzędników Królestwa, wyraziła też wolę, aby wszystkie miasta w Królestwie Polskim zaprenumerowały „Gazetę Rządową...”.³⁵ Równało się to w praktyce zwolnieniu gazety od 10% opłaty pocztowej, której podlegały wszystkie gazety i umożliwiła stabilizację ceny egzemplarza jednostkowego kwartalnie w wysokości 2 złp.

Pierwszorzędnym problemem dla redakcji „Gazety Rządowej...” od samego początku, jak już wcześniej stwierdziliśmy, była sprawa przestrzegania postanowienia Rady Administracyjnej z 2/14 II 1837 r. w punkcie zapisu art. 4 postanowienia zobowiązującego wszystkie władze administracyjne i sądowe do ogłaszania wszelkich rozporządzeń, postanowień czy nominacji. Od tego obowiązku próbował uchylić się Urząd Oberpolicmajstra m. Warszawy, informując o tym KRSWiD pismem z 10/22 VII 1840 r. Redaktor główny T. K. Le Brun w imieniu redakcji gazety zaprotestował w swoim piśmie z 15/27 VIII 1840 r., stwierdzając nie bez racji, że zapis „stanowi główną podstawę od której właśnie zależy powaga pisma pod wpływem władzy rządowej wydawanego, nadająca im właściwą cechę urzędowości i czyniąca je dla wszystkich stanów potrzebnym i o wielu przypadkach nieodzownym”. Przypomniął decyzje namiestnika Królestwa, który polecał „ażeby przepis rzeczowy był z całą ścisłością wykonany, a odstępianie od niego w żadnym przypadku nie było dopuszczone”.³⁶ Odrzucił wniosek Oberpolicmajstra „niczym usprawiedliwiony” i przypomniał urzędnikom o konieczności prenumeraty. Zastrzegł, że „jeżeli chociaż w jednym razie odstępianie od tegoż będzie dopuszczone, nastąpi zupełne rozprężenie, za którego skutki redakcja nie przyjmuje na siebie odpowiedzialności”.³⁷ Obok uchylania się od zapisu art. 4 postanowienia z lutego 1837 r. przez różne władze administracyjne, pojawiła się też tendencja do zniesienia obowiązkowej prenumeraty gazety przez urzędników. Na wniosek redaktora głównego a zarazem podsekretarza stanu Rada Administracyjna odrzuciła w tej sprawie stosowny wniosek

³⁴ AGAD, R. Adm. I-52, Prot. 4 R. Adm. Król. Pol. z 3/15 I 1839 r., s. 62–63.

³⁵ AGAD, R. Adm. IV-55, Prot. 55 R. Adm. Król. Pol. Z 19/31.XII.1839 r., s. 539–541.

³⁶ AGAD, KRSW, sygn. 6827, k. 19–21, „Gazeta Rządowa”.

³⁷ AGAD, KRSW, sygn. 6827, k. 21–24.

Rządu Gubernialnego Lubelskiego z 29 III/10 IV 1839 r.³⁸ Z drugiej strony, na początku lat czterdziestych zaznaczyła się tendencja do zwiększenia gamy ogłoszeń w „Gazecie Rządowej Królestwa Polskiego”. Wniosek z 1844 r. dyrektora głównego Komisji Rządowej Sprawiedliwości Antoniego Wyczechowskiego, który kierując się „potrzebą nadania większej głośności” ogłoszeniom dotyczącym sprzedaży nieruchomości, redakcja zobowiązana została przez radę Administracyjną do „ogłoszenia na łamach tej gazety obok dotąd ogłaszanych w urzędowych dziennikach gubernialnych w Królestwie Polskim”.³⁹ Decyzja ta wpłynęła na zwiększenie objętości gazety z jednego–dwóch arkuszy wydawniczych aż do czterech. Spowodowało to wyraźne zwiększenie dochodów własnych gazety do sumy 1,5 tys. rs rocznie i pozwoliło Radzie Administracyjnej zwiększyć wielkość dodatku drukującemu wówczas „Gazetę Rządową Królestwa Polskiego” przedsiębiorcy Stefanowi Lasowskiemu o sumę 150 rs od dotychczas pobieranej.⁴⁰

Dalszą zmianę przyniósł rok 1845, w tym bowiem roku wniosek dyrektora głównego KRSWiD, z uwagi na to, że dotychczas „Gazeta Rządowa” była drukowana „przez pośrednictwo enterpryzy prywatnej”, a to według niego „liczne pociąga za sobą skutki”, Rada Administracyjna nie przedłużyła kontraktu wspomnianemu S. Lasowskiemu. Korzystając natomiast z oferty W. Dąbrowskiego, jednego z urzędników KRSWiD, zawarła kontrakt na druk „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” z utrzymaniem wydatkowania sumy 3480 rs i prawem zabezpieczenia papieru po cenie 1 rs 80 kop., to jest o 7 kop. mniej niż dotychczas na jednej ryzie. Nowy kontrakt na druk gazety zawarto wstępnie na okres od 1 stycznia 1846 r. do 1 lipca 1852 r.⁴¹ Z drugiej strony zmniejszony został dotychczasowy etat redakcji gazety wynoszący ogółem 6498 rs o sumę 1200 rs, na skutek redukcji posady starszego redaktora z płacą roczną w wysokości 900 rs, a zastąpienie go etatem redaktora z płacą 600 rs oraz redukcji dwu etatów pomocników redaktora, na których wydatkowano znaczną sumę rs rocznie. Jednocześnie Rada Administracyjna zmniejszyła dotychczasową dotację wynoszącą 3 tys. rs do sumy 1502 rs, przesuwając dotychczasowy fundusz płac redakcji od 1849 r. z funduszu skarbowego na pozycję ogólnych dochodów tej gazety.⁴² Chcąc poprawić sytuację finansową gazety redakcja próbowała bezskutecznie w tym okresie dochodzić pewnych należności po byłym „Dzienniku Powszechnym” i „Gazecie Porannej”. Opierając się natomiast na rozporządzeniu KRSWiD

³⁸ AGAD, KRWS, sygn. 6827, k. 33–36.

³⁹ AGAD, R. Adm. I-72, Prot. 10 R. Adm. Król. Pol. z 8/20.II.1844 r., s. 386–394.

⁴⁰ AGAD, R. Adm. IV-75, Prot. 78 R. Adm. Król. Pol. z 3/15 XI 1844 r., s. 393–394.

⁴¹ AGAD, R. Adm. II-77, Prot. 32 R. Adm. Król. Pol. z 1/13 V 1845 r., s. 423–426.

⁴² AGAD, R. Adm. IV-91, Prot. 84 R. Adm. Król. Pol. z 27 XI/9 XII 1848 r., s. 390–392.

z 16/28 XI 1839 r. podobnie wystąpiła do Magistratu m. Warszawy, Zarządu Oberpolicmajstra Warszawy i Banku Polskiego o zwrot zaległych należności z tytułu dawania ogłoszeń.⁴³

Istotną sprawą było dotarcie do potencjalnego czytelnika gazety poprzez system prenumeraty. Redakcja w różny sposób chciała powiększyć krąg odbiorców, w tym przez stosunkowo niską cenę jednostkową i rozwój sieci kantorów. Cena jednego egzemplarza w prenumeracie kwartalnej „Gazety Rządowej...” była stabilna i utrzymywała się na wysokości 1 rs i 50 kop. za jeden egzemplarz. W samej Warszawie uległa nawet niewielkiej obniżce do sumy 1 rs i 20 kop. Odpowiednio poza prenumeratą w urzędach i stacjach pocztowych Królestwa cena wynosiła 75 kop., a w siedzibie samej redakcji gazety 1 rs i 20 kop. Dla porównania, cena jednego egzemplarza w prenumeracie „Gazety Codziennej” wynosiła 1 rs i 65 kop, „Gazety Warszawskiej” 2 rs i 40 kop., „Kuriera Warszawskiego” 1 rs i 65 kop. Konkurencyjność „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” inaczej wyglądała jednak w systemie pozaabonenckim. Cena jednego egzemplarza „Gazety Codziennej” wynosiła 40 kop. na poczcie głównej w Warszawie, 20 kop. w urzędach i na stacjach pocztowych, a 88,05 kop. w siedzibie samej redakcji tej gazety. Cena jednostkowa egzemplarza drugiej z gazet — „Gazety Warszawskiej” wynosiła odpowiednio 58,05 kop., 29 kop. oraz 1 rs i 23 kop., a „Kuriera Warszawskiego” — 40 kop. za jeden egzemplarz na poczcie głównej, 20 kop. w innych placówkach pocztowych i 85,5 kop. w siedzibie redakcji.⁴⁴ Prenumeratę „Gazety Rządowej...” przyjmował przez cały okres jej ukazywania się kantor główny redakcji mieszczący się początkowo w Pałacu Prymasowskim przy ul. Senatorskiej 479, a następnie w pałacu rządowym (dawny pałac II Pacy) w Warszawie przy ul. Miodowej. Gazetę zaprenumerować też można było w drugim kantorze, tzw. informacyjnym tej gazety, mieszczącym się początkowo przy ul. Krakowskie Przedmieście nr 415, a następnie przy ul. Długiej w domu Górskiego. System abonencki gazety uzupełniała sieć kantorów i punktów handlowych osób prywatnych na obszarze całej Warszawy. Znanymi punktami, z których korzystała „Gazeta Rządowa...” były: punkt handlowy Ciechanowskiego przy ul. Podwale nr 497, punkt handlowy Zaleskiego przy ul. Wierzbowej nr 473 oraz korektura Tycha przy ul. Elektoralnej nr 70. W latach pięćdziesiątych i na początku lat sześćdziesiątych obok dwu kantorów redakcji gazety punktami abonowania gazety były punkty handlowe: Koelichena przy ul. Długiej nr 5/6, Morycza, a następnie Szteblera przy ul. Rynek Nowego Miasta nr 326, i drugi tegoż przy

⁴³ AGAD, KRSW, sygn. 6827, k. 59–61. „Gazeta Rządowa”.

⁴⁴ Anculewicz: „*Kurier Warszawski*”... , s. 20.

ulicy Krakowskie Przedmieście nr 410, Kowalskiego przy ul. Senatorskiej nr 468/9 oraz stary punkt handlowy Szustera przy ul. Wierzbowej nr 473. Przejściowo ponadto abonował gazetę punkt handlowy Sommerfelda przy ul. Żabiej i punkt J. Tytza przy ul. Miodowej nr 489. Ponadto kantor informacyjny redakcji gazety dostarczał gazetę na zamówienie do mieszkań prywatnych za dodatkową opłatą 5 kop. od jednego egzemplarza.⁴⁵ „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego”, podobnie jak inne gazety, korzystała z usług poczty Królestwa. Dyrekcja Generalna Pocht, a następnie od 1851 r. XIII Zarząd Okręgu Pocht Cesarstwa w Królestwie w tym celu posiadały specjalistyczne służby. Początkowo była niewielka etatowo ekspedycja gazet przy Kasie Generalnej Pocztovej nosząca od 1843 r. nazwę Kasy Głównej Pocztovej, od połowy lat pięćdziesiątych zaś rozbudowana aż do osiemnastu etatów Ekspedycja Gazet z wydzieloną Kasą Gazetową.⁴⁶

Początek lat pięćdziesiątych przyniósł poważne zmiany na rynku prasowym między innymi z powodu ukazania się z dniem 31 marca 1851 r. pierwszego numeru „Dziennika Warszawskiego” nowocześnie redagowanego, który uzyskał w krótkim czasie 2300 abonentów, przyniósł także wzrost liczby gazet do 28 tytułów i zwiększenie liczby nakładów każdej z gazet. Liberalizacja życia w Królestwie Polskim po 1856 r., ożywienie kulturalno-oświatowe i naukowe, wyrażające się między innymi w ukazywaniu się nowych tytułów czasopism pogorszyły sytuację dotychczasową gazety. Widziana przez społeczeństwo Królestwa jako gazeta rosyjska nie zdołała zwiększyć nakładu, który ustabilizował się na poziomie 1500–1600 egzemplarzy, podczas gdy „Gazeta Warszawska” czy „Kurier Warszawski” z początkiem 1860 r. osiągnęły nakład po 6 tys. egzemplarzy.⁴⁷ Wbrew ustalonej opinii o tej gazecie, sytuacja finansowa jej w tym czasie nie była katastrofalna, by mogła zdecydować o jej zniknięciu z ówczesnego rynku prasowego Królestwa Polskiego.⁴⁸ Dochód redakcji „Gazety Rządowej...” w 1859 r. kształtował się na poziomie 10 349 rs i 67,5 kop., gdzie stała dotacja rządowa wynosiła jedynie 1502 rs. Główne dochody pochodziły z opłat za ogłoszenia dawane przez osoby fizyczne i prywatne, różnorodne instytucje gospodarcze, instytucje dobroczynne dostarczające sumy 3234 rs i 94 kop. Dochody z tytułu

⁴⁵ GRKP, nr 2 z 21 XII/2 I 1837 r., s. 12; nr 4 z 23 XII/4 I 1837/1838 r., s. 20; nr 66 z 12/24 III 1841 r., s. 473; nr 130 z 4/16 VI 1847 r., s. 911; nr 160 z 1/13 II 1856 r., s. 373.

⁴⁶ AGAD, R. Adm. II-133, Prot. 22, R. Adm. Król. Pol. z 20 III/11 IV 1859 r., s. 48–68; szerzej M. Czerniak: *Poczta Królestwa Polskiego w latach 1815–1851. Organizacja i dokumentacja działalności*, Wrocław 1987, s. 104–106, 228–227.

⁴⁷ E. Tomaszewski: *Kształtowanie się kapitalistycznych przedsiębiorstw prasowych w Warszawie 1851–1860*, Warszawa 1968, s. 155–157; Z. Anculewicz: *Rozwój prenumerat gazet...*, s. 14–17.

⁴⁸ Słomkowska: *Prasa rządowa Księstwa Warszawskiego...*, s. 18.

ogłoszeń rządowych dostarczały odpowiednio sumy 2270 rs i 31 kop. Natomiast z prenumeraty gazety redakcja uzyskiwała 1880 rs i 40 kop. dochodu. Wydatki redakcji pochłaniały ogółem 10 207 rs i 38,5 kop. z czego 4825 rs i 57,5 kop. pochłaniały pensje kolegium redakcyjnego, koszt druku 3486 rs, papieru — 1093 rs i 12 kop. Na dzień 31 grudnia 1859 r. w oparciu o bardzo skrupulatny bilans „Gazeta Rządowa...” wykazywała niewielkie saldo dodatnie w wysokości 141 rs i 29 kop. Nadmienić należy, że wielkość czystego zysku tej gazety mogłaby zamknąć się sumą 2371 rs. i 10 kop., gdyby udało się redakcji gazety ściągnąć różnego rodzaju zaległe należności zarówno ze strony takich urzędów i władz, jak np. Magistrat Warszawy, Zarząd Komunikacji Lądowych i Wodnych, późniejszy XIII Zarząd Okręgu Komunikacji Cesarstwa, czy różnych innych podmiotów korzystających z usług tej gazety. Suma zaległości była na tyle poważna za tenże 1859 r., że wraz ze stałą dotacją rządową osiągnęła sumę 5605 rs i 15 kop.⁴⁹ Niezłą kondycję finansową miała też „Gazeta Rządowa...” w następnym 1860 r. Ogólna suma po stronie dochodów redakcji tej gazety wzrosła do wielkości 10 729 rs i 38 kop. Główne źródło samofinansowania się gazety, które pochodziło z tytułu opłat za ogłoszenia rządowe i podmiotów prywatnych osiągnęło wielkość 8362 rs i 71 kop. Spadać zaczęły dochody gazety uzyskiwane w systemie prenumeraty, bo jedynie w tymże 1860 r. osiągnęły sumę 1764 rs i 5 kop. Wydatki natomiast gazety w porównaniu z 1859 r. kształtowały się na tym samym poziomie, bo wynosiły 10 366 rs i 34 kop. Bilansując 1860 r. saldo dodatnie „Gazety Rządowej...” wzrosło do sumy 363 rs i 4 kop. Biorąc zaś pod uwagę wszelkie zaległości różnych podmiotów i sumy remanentowe z 1859 r. na dzień 31 grudnia 1860 r., czysty dochód dla skarbu Królestwa zamknął się sumą w wysokości 3121 rs i 21 kop.⁵⁰ Nie strona finansowa, ale zmiana sytuacji społeczno-politycznej i kulturalno-oświatowej zdecydowała o likwidacji „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” w dotychczasowej postaci.

„GAZETA RZĄDOWA KRÓLESTWA POLSKIEGO”
JAKO „MIEJSCOWA” GAZETA CESARSTWA

W myśl postanowienia Rady Administracyjnej z 2/14 II 1837 r. nowa gazeta rządowa miała ukazywać się w Warszawie i w pierwszej kolejności przeznaczona była do drukowania decyzji władz administracyjnych, sądowych i innych wiadomości urzędowych Królestwa. Stała się w praktyce

⁴⁹ AGAD, III Rada Stanu (dalej cyt. III RS), sygn. 16 E, k. 314–331, Protokół objaśniający rachunkom funduszy Królestwa Polskiego na rok 1859.

⁵⁰ AGAD, III RS, sygn. 16 E, k. 83–85, Raport Najwyższej Izby Obrachunkowej o budżecie w 1860 r.

w pierwszym rządzie od samego początku gazetą do komunikowania decyzji carskich, różnych organów centralnych i wojskowo-policyjnych Cesarstwa. Postanowienia Rady Administracyjnej „głównego zarządu” Królestwa Polskiego wydawane i ogłaszane w imieniu panującego cara w końcu lat trzydziestych i czterdziestych zastąpione zostały na mocy decyzji namiestnika Królestwa z 12/24 V 1853 r. przez tzw. „Rozkazy dzienne do Zarządu Cywilnego Królestwa Polskiego”. Redagowana przede wszystkim w języku rosyjskim, a poza tym w języku polskim pozostawała przez cały okres ukazywania się pod zwierzchnictwem dyrektorów głównych KRSWiD, rosyjskich wojskowych: wspomnianego S. P. Szipowa 1837–1840, gen. Aleksandra Aleksandrowicza Pisariewa 1840–1845, gen. Andrieja Jakowlewicza Storożenki 1845–1850, gen. Iwana Michajłowicza Wikińskiego 1850–1856, płk. Pawła Aleksandrowicza Muchanowa 1856–1861. Składy redakcji stanowiły osoby, które uzyskały akceptację tychże wojskowych, a pracowały w administracji centralnej Królestwa. Etat redakcji zatwierdzany był przez Radę Administracyjną jako jeden z terytorialnych zarządów Cesarstwa. Jeszcze innym argumentem przemawiającym za tym, że była ona traktowana jako jedna z gazet miejscowych Cesarstwa był sposób redagowania działu *Wiadomości Krajowe*, który powinien brzmieć... *Wiadomości Wewnętrzne*. Dział ten wcale nie zawierał wyłącznych informacji, które dotyczyły Królestwa Polskiego lub informowały tylko o życiu w tymże Królestwie. Wręcz przeciwnie, był wypełniony treściami, które odnosiły się do całego Cesarstwa. Spotykamy się tam z drukowanymi ukazami, decyzjami carskimi, tekstami szeregu traktatów handlowych i konwencji pocztowych, konsularnych, zawartych przez Cesarstwo z innymi państwami. Jeżeli pewne grupy obywateli Królestwa Polskiego mogły interesować umowy międzynarodowe zawarte przez Cesarstwo z państwem pruskim czy austriackim, to trudno uznać za celowy druk traktatów zawartych przez Cesarstwo np. z Królestwem Niderlandzkim z 27 V/8 VI 1847 r., czy wcześniejszy z Królestwem Francji z 4/16 IX 1846 r.⁵¹ We wspomnianym dziale krajowym gazety spotykamy się nie tylko z drukiem szeregu aktów prawnych, które dotyczą stosunków zewnętrznych Cesarstwa z innymi państwami, ale także mnóstwem informacji, które odnosiły się do stosunków wewnętrznych Cesarstwa. Jako wiadomości krajowe traktowane były informacje dotyczące W. Ks. Finlandzkiego i Kraju Zakaukaskiego.⁵² Podobnie druk różnorodnych carskich decyzji kadrowych odnoszących się do ogółu różnego szczebla urzędników cywilnych i wojskowych cesarstwa prze-

⁵¹ GRKP nr 131–134 z 5/17 VI, 6/18 VI, 7/19 VI, 9/21 VI 1847 r.; nr 137–140 z 12/24 VI, 13/25 VI, 14/26 VI, 16/28 VI 1847 r.

⁵² GRKP nr 14–15, 19 z 9/21 I, 10/22 I, 15/27 I 1841 r., s. 102–104, 109–110, 142–143; nr 22 z 18/30 I 1847 r., s. 123–125.

mawiał za tym, że „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” traktowana była jako gazeta jednego z terytoriów narodowych Cesarstwa. Za takim sposobem traktowania tej gazety przemawia jeszcze jeden fakt. Decyzję z września 1844 r. Rządzącego Senatu Cesarstwa rozciągnięto na Królestwo Polskie, „aby wszelkie obwieszczenia przez Cesarstwa lub osoby prywatne w gazetach petersburskich lub osoby prywatne w gazetach petersburskich i moskiewskich umieszczone, a dotyczące ustaw lub mieszkańców Królestwa Polskiego drukowane były w „Gazecie Rządowej. . .”.⁵³ Stała się też „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” forum prasowym do propagandy różnych rosyjskich instytucji gospodarczych, naukowo-kulturalnych i szeregu ówczesnych uczonych i podróżników poprzez zamieszczanie sprawozdań o działalności tychże instytucji lub organizacji oraz druk szeregu not biograficznych. W okresie wojny krymskiej (1853–1856) gazeta wykorzystywana była do publikowania tekstów, doniesień, informacji służących pokazaniu zawsze zwycięskiej armii rosyjskiej.⁵⁴ W sumie gazeta ta, kumulując w swoim dziale krajowym tak dużo różnorodnych informacji i materiałów o całym ówczesnym Cesarstwie Rosyjskim, stanowi także o nim ciekawe źródło drukowane.

„Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego jako gazeta miejscowa Cesarstwa stanowiła jednak przede wszystkim cenne, choć niedoceniane źródło wiadomości o samym Królestwie Polskim w formie ukazów i ustaw. Mamy tam teksty postanowień Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego regulujące na bieżąco różne sprawy życiowe. Analiza aktów normatywnych to doskonałe źródło poznania władz zaborczych, zrozumienia funkcjonowania różnych cywilnych struktur administracyjnych Królestwa i funkcjonowania wojskowo-policyjnego aparatu okupacyjnego. Po drugie, gazeta to cenne źródło informacji o funkcjonowaniu różnych dziedzin w Królestwie w okresie międzywojennym poprzez zamieszczone tam m.in. teksty tzw. Wyciągów ze Zdania Sprawy z działań administracji Królestwa Polskiego z lat 1829–1835, 1835–1839⁵⁵, wreszcie wartościowe źródło informacji o Królestwie Polskim, aktywności społeczeństwa w różnych dziedzinach życia, funkcjonowaniu różnorodnych instytucji gospodarczych, społecznych i kulturalnych. Z bogactwem materiału spotykamy się nie tylko we wspomnianym dziale *Wiadomości Krajowe*, ale także w dziale ogłoszeń zamieszczonych z polecenia rządu, różnych struktur administracyjnych, sądowych i osób prywatnych. Cenne źródło o dobrach rządowych i prywatnych, o funkcjonowaniu instytucji ban-

⁵³ AGAD, R. Adm. IV-74, Prot. 69, R. Adm. Król. Pol. z 29 IX/11 X 1844 r., s. 44–45.

⁵⁴ Całkowicie pomija tę gazetę w swoim studium B. Wind: *Wojna krymska w prasie polskiej*, KHPP 1986, t. XXV, nr 2, s. 5–24.

⁵⁵ GRKP nr 56–63 z 25 II/9 III, 26 II/12 III, 1/13 III–5/17 III 1838 r., s. 343–344, 349–350, 357–358, 365–366, 371–372, 379–380; nr 63–64 z 9/21 III–10/22 III 1842 r., s. 402–417.

kowych, giełdy, instytucji przetargów publicznych, licytacji, jakie miały miejsce w okresie 1838–1861.

Spełnia więc „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego”, jako „miejskowa” gazeta Cesarstwa, rolę ciekawego informatora zarówno o Cesarstwie, jak i Królestwie, o wzajemnych stosunkach, pełniąc swoistą rolę barometru. Przestaje wychodzić, gdy już nie sprawdza się, gdy ulega wyhamowaniu polityka rusyfikacji, unifikacji Królestwa Polskiego z Cesarstwem Rosyjskim, której jest tylko pewnym narzędziem. W numerze 217 pod datą 18/30 IX 1861 r. wychodzi drukiem specjalne „Uwiedomienie”, w którym znajduje się informacja dla dotychczasowych czytelników, że z dniem 18/30 IX 1861 r. zaprzestaje się ukazywać. W jej miejsce z dniem 19 IX/1 X 1861 r., zgodnie z postanowieniem Rady Administracyjnej z 1/13 IX 1861 r., wydany miał być jako gazeta codzienna „Dziennik Powszechny”, pismo urzędowe, polityczne i naukowe.⁵⁶

Nowa gazeta była efektem koncepcji Aleksandra hr. Wielopolskiego, że „niezbędną jest rzeczą, aby rząd posiadał właściwy po temu swój organ, w którym by mógł prowadzić ciągle i w sposób siebie godny obronę swojej sprawy, prostując i zbijając mylne, często kłamliwe lub potworne wiadomości po gazetach zagranicznych uporczywie rozgłaszane”. Miała też „objaśniać, wreszcie i tłumaczyć zamiary władzy, które w dziennikach zagranicznych, mianowicie w języku polskim wychodzących, systematycznie dzisiaj są przestawiane”. Motywem wydania nowego dziennika rządowego, według pomysłodawcy, było stwierdzenie, że „w takim prostowaniu fałszu nie można liczyć na tutejsze dzienniki prywatne nacechowane niedostatkiem wszelkiej godności i odwagi moralnej pod względem otwartego wypowiedzenia lepszego przekonania”. Nowy dziennik miał być też wiarygodny i z tego względu, „że wielu dziennikarzy krajowych zamiast wyjaśniania i naprawy opinii jej przez milczenie pobłaża albo w obłudnych zwrotach potakuje”.⁵⁷ Gazeta pod nazwą „Dziennik Powszechny” mogłaby według projektodawców „wywołaniem swobodnego i na prawdzie opartego rozbiórce działań prawodawczych i administracyjnych wpłynąć na uznanie krajowego dziennikarstwa” i że „otwierałaby... pole dla sił umysłowych i naukowych w ukryciu rozpowszechnionym, a obecnemu dążeniu władzy przyjaznych” oraz „dałaby sposobność poznania tych sił i korzystnego onych użycia w rozmaitych kierunkach”. Redakcja tej gazety miała realizować ambitne cele przez stosowne wynagrodzenie autorów artykułów „więcej towarzyskiej i oświatowej treści”,

⁵⁶ GRKP nr 217 z 18/30 IX 1861 r., s. 3–4.

⁵⁷ AGAD, R. Adm. III-142, Prot. 73 R. Adm. Król. Pol. z 29 VIII/10 IX 1861 r., s. 493–494.

ale z obowiązkiem nadawania tym artykułom „nieodstępny od polityki rządowej kierunku”.⁵⁸ W zamiarze pomysłodawców „Dziennika Powszechnego” była ambicja „tak zewnętrznym kształtem jako i wewnętrzną wartością redakcji [...] w dziennikarstwie miejsce znakomite zajął”.⁵⁹ „Dziennik Powszechny” zastępujący dotychczas wychodzącą „Gazetę Rządową...” miał ukazywać się pod nadzorem Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, podległością wyłączoną specjalnemu komitetowi cenzury powołanemu przy tej komisji.⁶⁰

W odróżnieniu od „Gazety Rządowej...” przestawał być „Dziennik Powszechny” jedną z miejscowych gazet Cesarstwa. Ukazywać się miał wyłącznie w języku polskim. Rozporządzenia i inne artykuły drukowane miały być w języku polskim, natomiast ogłoszenia rządowe, które drukowane były w obu językach, miały być zamieszczane w osobnym dodatku do gazety.

Ponownie „Dziennik Powszechny” stawał się gazetą rządową Królestwa Polskiego, w którym rząd „by mógł projekta swoje objaśniać”.⁶¹ Stosowne postanowienie Rady Administracyjnej zapadło 29 VIII/10 IX 1861 r. Zgodnie z propozycją hr. Wielopolskiego rada uznała, że powołanie nowej gazety „znajduje usprawiedliwienie w osiągnięciu dążeń Rządu” oraz że sytuacja na tyle uległa zmianie, że „wiele nowych okoliczności wywołuje potrzebę prostowania mylnych opinii”.⁶² Gazeta rządowa pod nazwą „Dziennik Powszechny” ponownie powróciła w zmienionej sytuacji polityczno-społecznej na rynek prasowy Królestwa Polskiego, tym razem zastępując po 24 latach „Gazetę Rządową Królestwa Polskiego”.

Powołana do życia w drugiej połowie lat trzydziestych XIX w. „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” była znamiem polityki rusyfikacji i unifikacji Królestwa Polskiego z Cesarstwem Rosyjskim, prowadzonej po stłumieniu powstania listopadowego 1830/1831 r. Miała być w zamyśle projektodawców narzędziem oddziaływania władz zaborczych na społeczeństwo polskie w kierunku „tłumaczenia” tej polityki. W odróżnieniu od poprzedniej gazety rządowej Królestwa Polskiego „Dziennika Powszechnego”, którą zastępowała, nie była *de facto* tego typu gazetą, mimo nazwy „rządowej”. Była natomiast jednym z rosyjskich organów prasowych firmowanych przez ówczesną Radę Administracyjną Królestwa Polskiego jako jeden z zarządów

⁵⁸ AGAD, R. Adm. III-142, *ibid.*, s. 495–496.

⁵⁹ AGAD, R. Adm. III-142, *ibid.*, s. 497.

⁶⁰ AGAD, R. Adm. III-142, *ibid.*, s. 498–499.

⁶¹ AGAD, R. Adm. III-142, *ibid.*, s. 501.

⁶² AGAD, R. Adm. III-142, *ibid.*, s. 502–503.

terytorialnych Cesarstwa posiadającego pewną jeszcze odrębność prawno-administracyjną Królestwa Polskiego na podstawie Statutu Organicznego z 14/26 II 1832 r. Była gazetą „miejscową” Cesarstwa, wydawaną w Królestwie Polskim, gdzie redaktorem naczelnym był podsekretarz stanu „głównego zarządu” Królestwa, a pozostały skład redakcji stanowili urzędnicy etatowi służby pomocniczej tegoż zarządu bądź urzędnicy zatrudnieni w innych strukturach administracji centralnej. Na wzór europejskich organów tego typu, „Gazeta Rządowa Królestwa Polskiego” posiadała wyłączność na pierwszeństwo w drukowaniu ogłoszeń rządowych i skutecznie przez cały okres swego istnienia tego przywileju broniła i z niego korzystała. Redagowana początkowo nieciekawie i drukowana na słabym gatunkowo papierze, z początkiem lat pięćdziesiątych wyraźnie podniosła swój poziom techniczny i edytorski, pełniąc rolę gazety ogólnoinformacyjnej. Pełniąc funkcję oficjalnego organu prasowego władz zaborczych, odznaczała się kolorytem, specyfiką i miała wyraźnie określone, choć ukryte, oblicze ideowe.⁶³ Gromadzone na jej łamach informacje służyły kształtowaniu odpowiadających władzom zaborczym celom, w tym zwłaszcza „złaniu” Królestwa z Cesarstwem i zatarciu odrębności tego pierwszego. Dostarczała bowiem na swoich łamach mnóstwa informacji na temat funkcjonowania mechanizmów władzy na całym obszarze imperium i szeregu danych do obserwacji ewolucji polityki władz zaborczych wobec Królestwa.

Narodziny tej gazety związane były ze zmianą polityki władz rosyjskich wobec Królestwa Polskiego po stłumieniu powstania listopadowego 1830/1831 r. Była kolejną, drugą udaną próbą wprowadzenia i zaistnienia przez okres 24 lat gazety dwujęzycznej jako gazety „miejscowej” Cesarstwa po narzuconej w 1834 r. guberniom zachodnim „Kuriera Litewskiego”. Zastąpienie „Gazety Rządowej Królestwa Polskiego” przez „Dziennik Powszechny” jako organ prasowy władz Królestwa Polskiego w 1861 r. było efektem czasowego wycofania się władz zaborczych z dotychczas forsowanej polityki niszczenia odrębności Królestwa i jego unifikacji z Cesarstwem oraz liberalizacji życia w Królestwie po 1856 r., a następnie reform hr. Wielopolskiego po przegranej przez Cesarstwo wojny krymskiej.

⁶³ Por. Z. Młynarski: *Zarys historii i prasy polskiej cz. 1 (do 1864)*, Łódź 1956, s. 85–86; W. Giełżyński: *Prasa warszawska 1661–1914*, Warszawa 1962, s. 231; A. Kowalczykova: *Warszawa romantyczna*, Warszawa 1987, s. 141; A. Słomkowska, *Informacja prasowa a polityka i dyplomacja w I połowie XIX w. (Na przykładzie stosunków w Królestwie Polskim)*, „Biuletyn Prasoznawczy Studium UW i Ośrodka Dziennikarzy SDP”, nr 10 z 1966 r., s. 97–102.

RÉSUMÉ

La „Gazette Gouvernementale du Royaume de Pologne” ayant existé dans les années 1838–1861 au marché des journaux du Royaume, a été un symptôme de la politique d’unification et de russification, manifestée par les autorités des États envahisseurs après la répression de l’insurrection de novembre 1830/1831. Rédigée en quelques sections, en grand format, dans la langue russe et polonaise, dirigée d’office par le sous-secrétaire d’État dans le Conseil Administratif, éditée à Varsovie, elle était une des gazettes „locales” de l’Empire. Remplissant la fonction de la propagande officielle des autorités de l’envahisseur, elle se distinguait par son caractère spécifique et son aspect idéologique défini bien que caché. Les informations et les relations convenablement présentées dans ses colonnes, servaient les buts satisfaisant les autorités de l’envahisseur, visant surtout à la „fusion” du Royaume de Pologne avec l’Empire Russe et à l’effacement du caractère distinctif de ce premier. Une multitude d’informations mentionnées, leur caractère détaillé et leur diversité, font de ce journal non seulement une source intéressante de l’histoire du Royaume de l’époque entre les insurrections, mais aussi de l’Empire des Romanov entier.